

Aaldert Muis, Ossenzijl

Beschouwing over de aard van natuurbeleidsvisies en natuurbeheermethoden vanuit historisch perspectief, toegesneden op De Weerribben.

Deel 1. Algemene beschouwing van het natuurbeheer

I. Wat is natuurbeheer?

Jac. P. Thijssen (1865-1945) bracht ons de liefde voor de natuur bij. Samen met E. Heimans en J. Jaspers jr. richtte hij in 1896 het tijdschrift *De Levende Natuur* op, een 'tijdschrift voor de natuursport'. Hierin beschrijven zij voor relatieve leken allerlei natuurverschijnselen en waarnemingen. Die aandacht voor de natuur kwam ook voort door de bedreiging ervan. Bedreiging door de oprukkende industrialisatie in de 19^e eeuw. Bedreiging die dwong tot bescherming.

In diezelfde 19^e eeuw ontstond er in een toenemende mate aandacht voor 'woeste gronden' als potentiële landbouwgronden. De invoering van de Markenwet in 1886 spreekt in dit verband voor zich. Citaat: "Op 10 mei 1886 kwam de regering met de Markenwet. Deze wilde ontginning van woeste gronden bevorderen door omzetting van *gemeenschappelijk* in *particulier bezit*¹ Lees voor 'woeste gronden' het woord 'natuurterreinen'.

Natuurbescherming is dus relatief jong en natuurbeheer een relatief jong vak. Jong en onervaren, zou je kunnen zeggen. Maar wat is natuurbeheer precies?

Op internet vinden we enkele omschrijvingen:

- beheer van natuur, deels gericht op het in balans houden ervan²
- zorg voor het landschap / zorg voor landschappelijke gebieden³
- werk dat nodig is om de natuur in evenwicht te houden⁴
- zorg voor onderhoud van het natuurlandschap⁵

Deze omschrijvingen zijn niet dekkend. Zorg, werk en beheer zouden nog als identiek kunnen worden uitgelegd. Maar het in balans en evenwicht houden van de natuur wordt niet overal genoemd. En dan weer gelijk de vraag: 'Wat is balans / evenwicht in de natuur?' En vooral: 'Wat is natuur?'

---

¹ Ontginningen en de Markenwet (levenindeliemers.nl)

² <https://www.woorden.org/woord/natuurbeheer>

³ <https://www.mijnwoordenboek.nl/puzzelwoordenboek/Natuurbeheer/1>

⁴ http://www.houtwal.be/vakjargon/_vaktal_index.htm

⁵ <https://thesaurus.politieacademie.nl/Thesaurus/Term/989>

II. Wat is natuur?

Zoeken we een omschrijving van het begrip 'natuur', dan vinden we op internet:

- Wildernis (natuur) - de oorspronkelijke, onaangeroerde verschijningsvorm van alles wat zich op, in en rond de aarde bevindt⁶
- Natuur: wereld zoals die is zonder mensen, met name de dieren en planten⁷

Dat is nogal omvangrijk! Er zijn op de wereld 390.900 plantensoorten en 7,77 miljoen diersoorten, verdeeld over vele ecosystemen en vegetatietypen. Het principe is dat de gehele natuur eigenlijk beschermd moet worden, maar dat lukt om allerlei redenen niet. Dus moeten we keuzes maken en dat zijn vaak arbitraire keuzes. We kiezen daarbij meestal op organismen die wij 'leuk' en/of 'mooi' en/of 'nuttig' vinden. En de mate van zeldzaamheid of bedreiging speelt ook een rol. Zo genieten bijvoorbeeld de visotter en de grote vuurvlinder (foto 1) al onze aandacht. De grote modderkruiper (foto 2), niet minder zeldzaam, vinden wij over het algemeen niet echt leuk om te zien en die is dus geen *hype type*.

*Links, foto 1: Grote vuurvlinder.
Bron: Wikipedia, Jeffdelonge, 2005.*

Rechts, foto 2: Grote modderkruiper.

Bron: <https://www.onzenatuur.be/soortenbank/grote-modderkruiper>

En dan die oorspronkelijke, onaangeroerde verschijningsvorm. Past het gebied De Weerribben in die omschrijving? Nee. De Weerribben vormen een half-natuurlijk landschap. Dat wil zeggen, de basis is cultuurlandschap met een natuurlijke ontwikkeling. Maar ook die omschrijving is onvolledig. In die natuurlijke ontwikkeling wordt stelselmatig door de mens ingegrepen. En ja, dat noemen we dan natuurbeheer.

---

⁶ Natuur - Wikipedia

⁷ Natuur - 19 definities - Encyclo <https://www.woorden.org/woord/natuur>

In 1970 is Nederland al vier keer op de schop geweest. Van een 'oorspronkelijke, onaangeroerde verschijningsvorm' is dan allang geen sprake meer. Het enige terrein in Nederland, dat daar nog een beetje in de buurt komt, is het Speulder- en Sprielderbos op de Veluwe. Hier is de ondergrond onaangeroerd gebleven en zijn de bomen, die er staan, oorspronkelijk. Er is echter wel dunning toegepast door negatieve selectie. Daarbij werden de mooiste bomen gekapt en weggehaald en zijn de minder fraaie exemplaren blijven staan. Dat is overigens ook goed te zien. Verder is er geen oorspronkelijk stukje natuur meer in Nederland te vinden.

Wij weten allemaal hoe het half-natuurlijke landschap van De Weerribben is ontstaan. De oorspronkelijke veenkoepel had de mens sinds de late middeleeuwen omgezet in een groot veenweidegebied. Van IJsselham tot aan Blankenham. Die veenkoepel werd ontwaterd onder natuurlijk verval. Toen dat niet meer doenlijk was, omdat het laagste buitenpeil inmiddels hoger was geworden dan het hoogste binnenpeil, verloor het gebied zijn functie voor de landbouw. Daarop werd de natte vervening een feit. In 100 à 150 jaar werd het gebied omgevormd tot een complex van ribben en petgaten. Ook weer met een cultuurfunctie. De visvangst in de ontstane petgaten werd een belangrijke bron van bestaan. Die petgaten verlandden met onder andere riet. Rietcultuur werd dan ook de volgende broodwinning. Als het Ministerie van CRM in 1955 de eerste terreinen in De Weerribben opkoopt vanwege het grote natuurbelang, is dat de situatie die Staatsbosbeheer (SBB) aantreft om daar 'het juiste mee te doen'. Aan SBB dan de schone taak om invulling te geven aan een nieuw fenomeen voor De Weerribben: 'natuurbeheer'.

II. Criteria

SBB richt zich in die beginperiode aanvankelijk op het verwerven van zo veel mogelijk terrein binnen het gebied, dat nu 'De Weerribben' heet. Ondertussen laat SBB het gangbare en gebruikelijke beheer van zijn verworvenheden vooralsnog voortduren. Wel legt het verboden op met betrekking tot natuurbedreigende activiteiten, die het ook sanctioneert. Op jagers wordt strenger toegezien, stropers van vis en gewas wordt het lastig gemaakt en eieren zoeken wordt verboden.

In welke richting gaat het natuurbeheer in De Weerribben? Een vraag die zich in de loop van tijd opwerpt. Want de kennis van het gebied is er nog niet bij de nieuwkomers van SBB. De kennis van het gebied ligt bij de autochtone bevolking, die betrokken is bij werk in het veld. En dat zijn er velen.

SBB ziet het bestaande grondgebruik als een vorm van tijdelijk beheer naar een meer natuurgericht beheer.

Rietsnijden is een marginaal bestaan. Begin jaren zestig van de vorige eeuw stort de rietmarkt in door een pact van de riethandelaren. Rietsnijders kiezen

voor ander werk. Velen houden wel hun rietland aan en gaan dit 's zaterdags snijden of het blijft (deels) onbeheerd.

Ook het boerenbestaan in De Weerribben is zwaar en laaglonend. Steeds meer veeboeren verdwijnen uit De Weerribben. Het land wordt meestal verkocht aan SBB of blijft onbeheerd.

Tijd voor SBB voor het maken van keuzes. Maar op welke criteria moeten die keuzes zijn gebaseerd?

De gebiedskennis van SBB wordt gevoed door natuurwetenschappelijk onderzoek. Onder andere door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN).

De eerste vegetatiekartering in De Weerribben is in 1965 uitgevoerd door docent/bioloog mevr. A.M. van Zon- van Wagtendonk van het RIN⁸. Ook botanicus Ger Londo (RIN) doet vegetatiekundig onderzoek. Herman Leys (RIN) start zijn eerste vogeltellingen.

Op deze terechte wijze poogt SBB grip te krijgen op de natuurwetenschappelijke waarde van het gebied. Een waarde, die bepalend is voor de beleid- en beheerkeuzes. Citaat van mevr. Van Zon in het betreffende RIN-rapport, p. 28: "Met behulp van kaarten zal het Staatsbosbeheer zijn programma van beheer van het reservaat kunnen bepalen."

III. Tijdgeest

Het zal blijken dat de opvattingen over natuur en natuurbeheer soms tijdgebonden zijn. Hoe kijkt men in de jaren vijftig en zestig aan tegen bepaalde natuurwaarden. Voor De Weerribben was de purperreigerkolonie in de Boonspolder als eerste CRM-aankoop het ornithologische pareltje. In vegetatiekundige zin waren dat de trilvenen van de Stobberribben achter de tjasker aan de Hoogeweg. Op dit moment worden ook andere accenten gelegd. Dat doet het verloop van de tijd en de tijdgeest. Al is het alleen maar omdat op dit moment die hele purperreigerkolonie is verdwenen. Dat dwingt tot nieuwe keuzes.

IV. Praktijk

Als de keuzes zijn gemaakt, is het de vraag of deze praktisch haalbaar zijn. Om te beginnen: 'Is er genoeg geld voor?'

De Weerribben vormen een duur te beheren natuurgebied. Het is een vaargebied met lastig te bereiken percelen van zeer geringe tot geen draagkracht. Mechanisatie is daarom moeilijk, ook al en vooral omdat de vegetatie waar het om gaat geen grote betredingsdruk verdraagt.

Het beheren van een dergelijk groot, maar zeer kleinschalig moerasgebied van 3.500 ha door een grote organisatie is eigenlijk geen doen. Stel je eens voor:

---

⁸ Vegetatiekartering van een gedeelte van het natuurreervaat 'de Weerribben' te Oldemarkt (NW Overijssel) (A.M. van Zon-van Wagtendonk, R.I.N.-rapport, 1965, herzien en gecomplementeerd 1969; het citaat is uit het rapport uit 1965)

Vóór 1955 werd het gebied beheerd -merendeels in handkracht- door mensen uit de streek. In elke woning in Ossenzijl⁹, Kalenberg¹⁰, Wetering¹¹ en Hoogeweg woonde minstens één arbeidskracht. Op dit moment zijn dat 539 woningen, maar in 1955 waren dat er niet veel minder. Ga maar eens uit van 500 mensen, die in het terrein in De Weerribben werkten vóór 1955. Het maximale aantal SBB-mensen, dat in het veld werkte, was in de jaren zeventig van de vorige eeuw: circa 80 man voor het veldwerk. Daarbij komen nog eens de circa 120 particuliere rietelers van die tijd, van wie 20 fulltime en 100 parttime. Dan zie je dat je op dat moment 300 (!) man oftewel 60% aan arbeidskracht tekort komt. Wat heeft dat gedaan met het beheer en de keuzes voor het beheer?

Nog een vraag: 'Wie wil dit werk eigenlijk nog doen?' En: 'Is er genoeg aanbod op die arbeidsmarkt?' De praktijk heeft ons al veel geleerd en voor de toekomst zijn er genoeg van dit soort hindernissen te verwachten.

In een vervolgartikel wordt ingegaan op specifieke beheereenheden en beheeraspecten zoals:

- moerasbos
- branden
- open water
- bevloeiing

Onder redactie van Jo Steenstra, Nieuw-Buinen.

Inhoudelijke op- en aanmerkingen over dit artikel ontvangen wij graag via de redactie van *De Silehammer*: redactie@historischeverenigingijsselham.nl

*Foto 3:
vader Jan Muis Hzn.
maait bladriet met de zeis
(foto Aaldert Muis, sep-
tember 1983).*

*Dit artikel staat in kleur op
de HVIJ-site.*

---

⁹ Woonplaats Ossenzijl in cijfers en grafieken (update 2022!) | AlleCijfers.nl

¹⁰ Woonplaats Kalenberg in cijfers en grafieken (update 2022!) | AlleCijfers.nl
incl. Hoogeweg.

¹¹ Woonplaats Wetering in cijfers en grafieken (update 2022!) | AlleCijfers.nl